

Výskum hospodárského významu priamych zahraničných investícií v krajinách Latinskej Ameriky

© Adrienn TARRÓ

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar
tarro.adrienn@ktk.nyse.hu

„A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

Rola priamych zahraničných investícií (po ang. foreign direct investment, krátko FDI, po slov. PZI) v rozvoji globalizácie dostane stále väčšiu úlohu, jeho význam je nesporný, a je populárnou témou dnešných výskumov.

Hoci väčšina štúdií skúma FDI v súvislosti s vyspelými krajinami, ich rola sa stála zvyšuje aj v rozvojových krajinách.

Súčasná štúdia je súčasťou väčšieho výskumu, v ktorom budem skúmať rozvojové krajiny v rôznych častiach sveta z hľadiska prílevu a vplyvu zahraničného kapitálu. V prvom časte sa zaoberám s výskumom krajín Latinskej Ameriky.

Do súčasnej štúdie sú zahrnuté šesť krajiny, konkrétne Argentína, Chile, Brazília, Peru, Kolumbia a Venezuela. Všetky tie krajiny splnia „kritériá“ rozvojových krajín, a pri tom aj dostatočné množstvo zahraničného kapitálu do tých krajín prúdilo, čo odôvodňuje a umožňuje posúdenie jeho vplyvu.

V prvej časti štúdie sa definujú pojmy rozvojové krajiny a priamé zahraničné investície, potom predstavujem relevantné teoretické východiská a hlavné výskumné výsledky. V druhej časti po prvýkrát sa snažím určiť umiestnenie latinskoamerických krajín vo všeobecnosti medzi rozvojových krajín, potom analyzujem prítok a stav priameho zahraničného kapitálu, ako to koreluje s hospodárskymi výsledkami jednotlivých krajín, ako je ekonomický rast, produktivita, mzdy, nezamestnanosť, miera zamestnanosti, verejný dlh, atď. V štúdiu dávam prednosť reálnych ukazovateľov, a vo výskumu sa opieram na štatistické nástroje.

V tomto štúdiu sa dotknem aj na to, či sa môžu študované latinskoamerické krajiny považovať za homogénne alebo heterogénne z hľadiska môjho výskumu, a zavádzam moje ďalšie výskumy.

Úvod

Všeobecné trendy priamych zahraničných investícií prešli v posledných rokoch zásadnú zmenu v globálnej ekonomike. Zmeny sa nevzťahujú iba na smer kapitálových tokov, ale aj na ich množstvo. Ich význam je nesporný v dnešnej ekonomike a v národných hospodárstvach.

V posledných desaťročiach sa množstvo priamych zahraničných investícií zvýšilo výrazne v rozvinutých a rozvojových krajinách takisto. Súčasná hospodárska kríza globálne znížila množstvo investovaného kapitálu, ale zmenil aj súčasný trend: priame zahraničné investície sa objavili stále viac v rozvojových krajinách v porovnaní s vyspelými krajinami, v roku 2009 tiekli investície takmer rovnomerne do rozvojových a vyspelých krajín (World Development Report, 2011).

Nebol to inak ani v prípade latinskoamerických krajín. Tieto krajiny boli vždy atraktívne destinácie z hľadiska priamych zahraničných investícií, ktorých popularita ešte ďalej zvýšila, snáď netreba hovoriť, že vyznamenajú úlohu a miesto v tom mala Brazília, ktorá má vynikajúcu schopnosť prilákať kapitál nad ostatnými krajinami.

Výskum významu priamych zahraničných investícií je obzvlášť vhodný v týchto krajinách. Prieskumy vplyvov v tejto téme sa konajú v troch hlavných tematických oblastiach: niektoré analyzujú vplyv investícií na ekonomický rozvoj, iné skúmajú vplyv pretekania, a nakoniec niektoré skúmajú účinok vylúčenia. V súčasnej štúdii budem predstaviť vplyv priamych zahraničných investícií najmä na ekonomický rast.

Teoretický prehľad

V tomto teoretickom prehľade by som chcela krátko prehliadnuť literatúry, teórie, ktoré skúmajú ekonomický rast s ohľadom na priame zahraničné investície. Ak sa pozrieme jednotné rastové teórie (neoklasická teória rastu, teória konvergencie, teória endogénneho rastu, nové teórie rastu, atď),¹ môžeme vidieť, že nejaká forma kapitálu je v každej teórii prítomná. Kapitál môže prejsť v širokom spektre foriem: niektoré teórie sa zahrňujú aj ľudský kapitál, iné berú ho ako zvláštnu formu kapitálu.

V súčasnej štúdii sa zaoberám z foriem kapitálu s priamymi zahraničnými investíciami. So šírením priamych zahraničných investícií sa dostali do popredia tie ekonomické výskumy, ktoré sa pokúšali hľadať vzťah medzi hospodárskym rastom a priamych zahraničných investícií (napr. Agosin & Machado, 2005; Nunnenkamp & Spatz, 2003; Kokko & Kravtsova, 2012; Herzer, Hühne & Nunnenkamp, 2012). Tieto výskumy majú rôzne výsledky.

V súhrne si myslím, že sa dá konštatovať znenenie iných autorov (napr. Herzer, Hühne & Nunnenkamp, 2012), že priame zahraničné investície (*po ang. foreign direct investment, krátko FDI*) povedia k hospodárskemu rastu v hostiteľskej krajine len pri určitých podmienkach. Ale ktoré sú tieto podmienky?

Myslím si, že neexistuje žiadny dokonalý recept, keďže je to mnohostranný problém, a ekonomický rast a rozvoj krajiny sa závisí na mnohých faktoroch².

¹ Štúdia Bély Szörfiho (2004) s názvom „Ekonomický rast: teórie a poučenia“ poskytuje súhrnné informácie o tých, ako aj dizertačná práca Zsombora Ligetiho (2002)

² Tieto dva pojmy samozrejme nepoužívam ako synonymá. Vo svojich výskumoch analyzujem predovšetkým vzťahy ekonomického rastu a toku priamych zahraničných investícií, namiesto ekonomického rastu, čo zahrňuje pri náraste objemu aj kvalitatívnu zmenu v stave (Szentés, 2011).

Umiestnenie latinskoamerických krajín medzi rozvojovými krajinami

Presnú definíciu by som začala s definíciou, čo je považované za rozvojovú krajinu. Na základe definície prístupnej na internetovej stránke Svetovej banky v rozvojových krajinách žije drvivá väčšina populácie v chudobe, na rozdiel od priemyselne vyspelých krajín. Keď svetová populácia prekročila počet 6 miliárd ľudí, 5 miliárd ľudí žili v jednom z rozvojových krajín, kde sú denné príjmy menej ako 2 doláre, ale mnoho ľudí žijú v extrémnej chudobe, čo znamená menej ako 1,25 doláre denne. Príznačný je dôležitá úloha poľnohospodárstva v ekonomike, väčšina obyvateľstva trpí podvýživou alebo hladovania doslova, charakteristický je aj mierny alebo dokonca neexistujúci vzdelávanie. Systém zdravotnej starostlivosti je slabý a typický je aj neudržateľná miera dlhu. Ďalším typickým znakom je politická nestabilita, slabosť politického a inštitucionálneho systému, nestabilný štát (World Bank, 2012).

OSN (Organizácia Spojených národov) vo svojich štatistických divíziách tiež rozlišuje rozvinuté a rozvojové krajiny. Za rozvinuté krajiny sa považujú regióny ako Severná Amerika, Európa, Japonsko, Austrália a Nový Zéland, nevyvinutý sú Afrika, Stredná a Južná Amerika, Ázia (okrem Japonska), a Óceánia (okrem Austrálie a Nového Zélandu), (<https://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>).

Samozrejme, zoznam rozvojových krajín je definovaný oveľa presnejším metódou. Rozvojové krajiny sú rozdelené do kategórií na základe hodnoty HND (*gross national income*, čiže *hrubý národný dôchodok*) za osobu a za rok. Podľa najnovších údajov krajiny, ktorých HND sa rovná maximálne 11.905 amerických dolárov, sa považujú za rozvojové krajiny (International Statistical Institute, 2013). V roku 2013 je 144 takých krajín.

Medzi rozvojovými krajinami existujú tiež rôzne zoskupenia, ktoré sú podľa môjho názoru veľmi dobre zahrnuté v štúdie Ústavu rozvojových štúdií (*Institut of Developed Studies*):

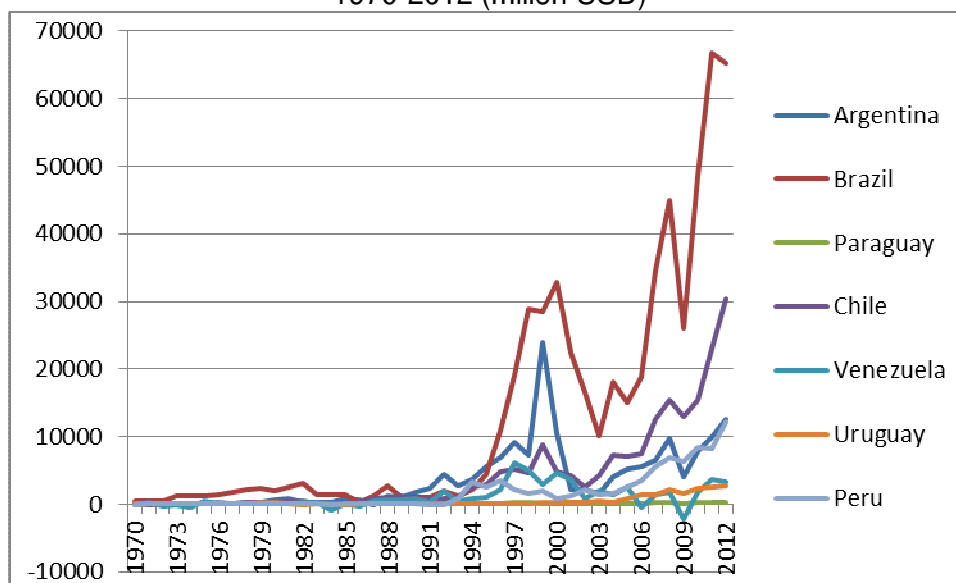
1. *klaster*: vysoká miera chudoby, v týchto krajín je chudoba a podvýživa najčastejšia a najväčšia, významná úloha poľnohospodárskeho sektora v ekonomike, nízka úroveň produktivity a inovácií, obmedzená politická sloboda;
2. *klaster*: krajiny závislé na nejaké prírodné zdroje, nízkou politickou slobodou a miernou rovnosťou;
3. *klaster*: krajiny závislé na externý prietok, vysokou nerovnosťou, veľkou závislosťou na vonkajšie vlny, mierny výskyt chudoby (v porovnaní s priemerom v rozvojových krajinách);
4. *klaster*: ekonomicky rovné rozvíjajúce krajiny s vážnymi výzvami, udržateľnosťou životného prostredia, obmedzenou politickou slobodou, kde je mierna chudoba a podvýživa, ale vážny je problém udržateľnosti a obmedzenej politickej slobody;
5. *klaster*: nerovné rozvíjajúce krajiny nízkou závislosťou na externé financovanie, a významnou nerovnosťou.

Podľa môjho názoru krajiny Latinskej Ameriky sa dá charakterizovať najviac s opisom 4. a 5. klastra (Tezanos Vázquez & Sumner, 2012).

Vývoj priamych zahraničných investícií v krajinách Latinskej Ameriky

Priame zahraničné investície majú odlišný význam v skúmaných krajinách. Nasledujúci obrázok ukazuje krajiny, ktorých som vybrala na základe toho, kam sa prúdilo také množstvo priamych zahraničných investícií, ktorých vplyv je už potrebné posudzovať.

1. obraz: Veľkosť prílivu PZI v niektorých krajinách Latinskej Ameriky, 1970-2012 (milión USD)

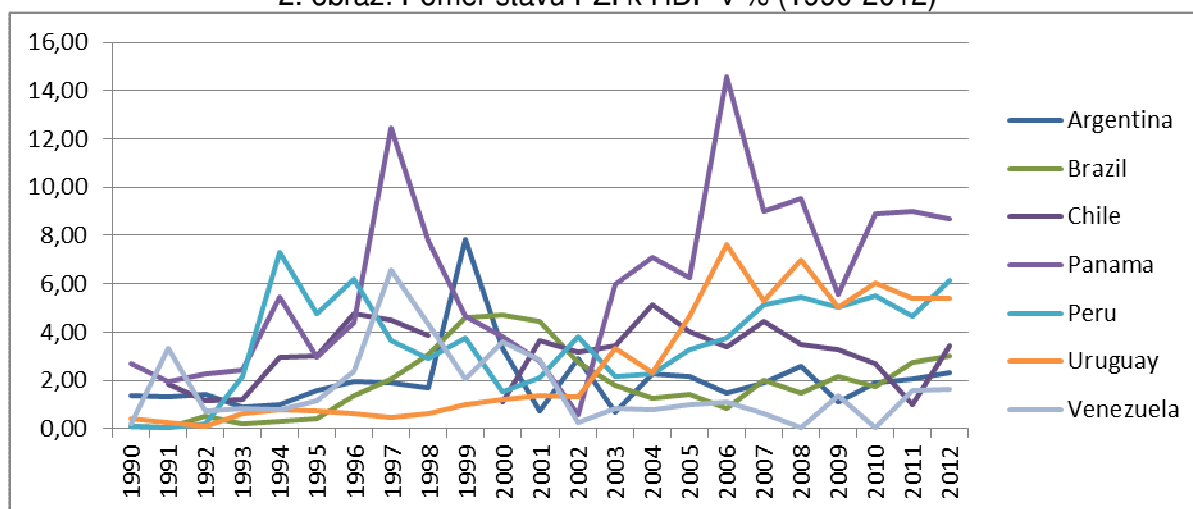
Zdroj: UNCTAD databáza

Prvý obraz zobrazuje, ako sa zmenil príliv priamych zahraničných investícií do vybraných latinskoamerických krajín od začiatku 1970-tych rokov do súčasnosti. Zo siedmich krajín, možno nie prekvapivo, Brazília je považovaná za priekopníka, pretože aj geograficky, tak aj z hľadiska úrovne rozvoja je v lepšej pozícii ako ostatné krajiny. Po Brazílie prichádza najviac priamych zahraničných investícií do Chile, potom do Peru a Argentíny takmer v rovnakom miere, potom nasledujú Uruguay a Venezuela.

Je zaujímavé, že po nedokonavého vedenia Brazílie na ďalších stupňoch boli zmeny: pred rokom 2003 bola druhou najobľúbenejšou krajinou Argentína, ktorá, podobne ako Brazília, vynikala v porovnaní s inými krajinami, ale od roku 2003 sa už dá povedať to isté o Chile.

Z dlhodobých trendov je zrejmé, že od polovice 1990-tych rokov rozvíja proces prítoku priamych zahraničných investícií. Veľkolepý rozkvet sa zlomil až na začiatku 2000-ich rokov, a ešte stále trvá.

2. obraz: Pomer stavu PZI k HDP v % (1990-2012)

Zdroj: vlastný obraz zostavený podľa údajov Inter-American Development Bank

Z absolútnych údajov sa nedá odčítať dlhodobé dôsledky, pretože, ako je to vidno aj na druhom obraze, priame zahraničné investície v pomere k HDP jednotlivých krajín ukazujú úplne iný trend. Na základe toho Brazília vôbec nemá významnú pozíciu, v skutočnosti bola jedna z posledných štátov v 1990-tych a 2000-ich rokoch.

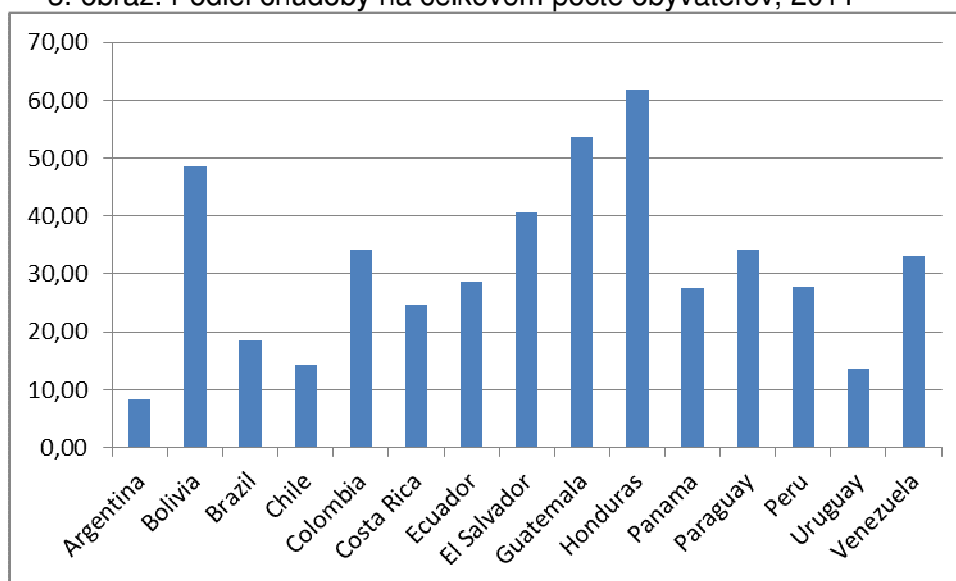
Viac prekvapujúci je, že v pomere k HDP sa prúdi najviac priamych zahraničných investícií do Panamy, a od roku 2000 sa dostane aj Uruguay veľkolepe dopredu. V roku 2005 výška prítoku priamych zahraničných investícií do Panamy sa takmer rovnalo jednou šestinou objemu HDP.

Tieto krajiny nie sú uvedené na predchádzajúcom obraze, pretože ich hodnoty by boli bezvýznamné v porovnaní s ostatnými krajinami, ale v skúmaní stavu PZI k HDP už majú významný podiel. Dôvodom toho môže byť, že významný podiel HDP je vyrábaný z priamych zahraničných investícií, a výroba ostatných odvetviach je zanedbateľná. Tieto krajiny patria aj v skupine rozvojových krajín medzi slabších, menej vyvinutých, chudobnejších krajín.

Tento fakt môže byť podporovaný pri pohľade na veľkosť HDP skúmaných krajín: hrubý národný produkt Brazílie presahuje viac než päťkrát HDP krajín Peru alebo Paraguay (podľa databázy Svetovej banky). Napriek tomu nie je žiadny veľký rozdiel v prípade priamych zahraničných investícií. Z toho sa dá usúdiť, že HDP jednotlivých krajín a prílev priamych zahraničných investícií sa navzájom významne nesúvisí.

Panama a Uruguay majú tiež významné prírodné zdroje, a ich jedným najväčším investorom sú Americké spojené štáty.

3. obraz: Podiel chudoby na celkovom počte obyvateľov, 2011

Zdroj: vlastný obraz zostavený podľa údajov Inter American Development Bank

Tretí obraz zobrazuje pomer chudoby na celkovom počte obyvateľov v krajinách Latinskej Ameriky. Údaje sa vzťahujú na rok 2011, a hoci nie je dynamickým obrazom, ukazuje hodnoverný obraz o tom, že skúmané krajiny sú v tomto ohľade celkom podobné. Podiel chudoby na celkovom počte obyvateľov je v Bolívii, El Salvadore, Guatemale a Hondurase viac ako 40%.

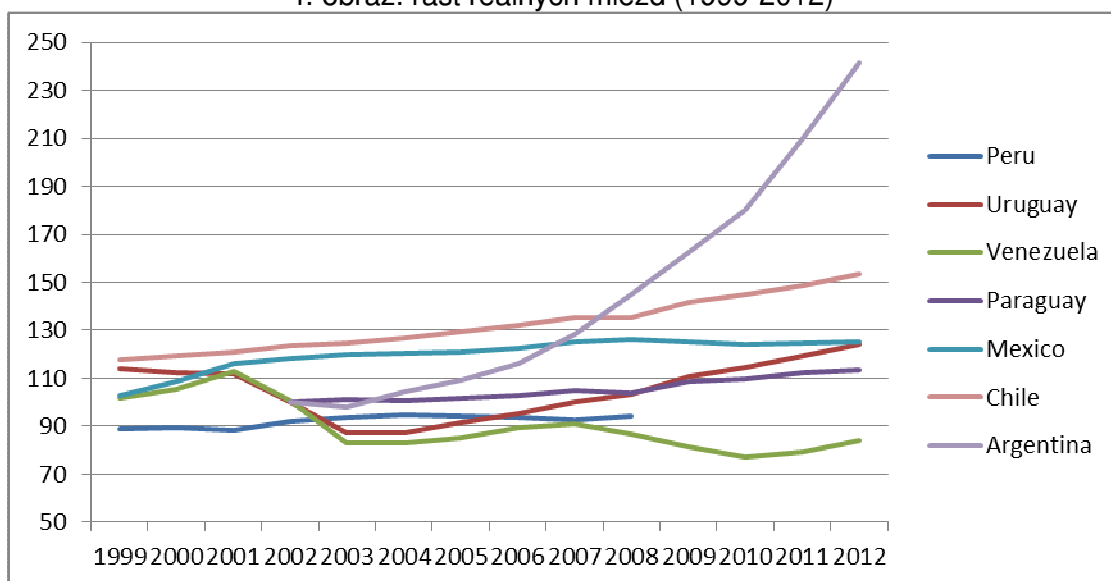
Chudoba je pod 20% v Brazílii, Chile a Uruguaji, v Argentíne je pod 10%. Vysoká miera chudoby je zrejme príznačná v menších krajinách. Tieto krajiny (snáď práve kvôli tomu) sa menej priťahujú zahraničných investorov, poľnohospodársky sektor má oveľa dôležitejšiu úlohu v ekonomike, odvetvia priemyslu a služieb sú menej výrazné.

Úroveň reálnych miezd, ako aj miera rastu miezd sú významným určujúcim faktorom schopnosti prilákania kapitálu jednotlivých krajín, preto som sa považovala za dôležitú, aby som analyzovala aj tento faktor s pomocou štvrtého obrazu. Obraz predstavuje rast reálnych miezd v percentách. Obrázok ilustruje veľmi dobre, ako odlišne prebiehali zmeny v raste reálnych miezd v jednotlivých krajinách. Reálne mzdy sa vzrástli najviac príťažlivo v Argentíne, kde táto hodnota na rok 2012 dosiahla až 241%! Potom nasleduje Chile, kde vzrast reálnych miezd na rok 2012 dosiahol 153%.

Do tých dvoch krajín prúdilo významné množstvo priamych zahraničných investícií, čo bolo vynikajúce v porovnaní s ostatnými krajinami v regióne. Výrazný nárast reálnych miezd môže tiež prezentovať tento úkaz, pretože v sektoroch, do ktorých zahraniční vlastníci svoj kapitál investujú, sú mzdy obvykle vyššie ako mzdy domácich firiem. Tento jav môže slúžiť ako ťažná sila na mzdy vyplácaných v iných odvetviach, a tak môže viesť k podstatnému zvýšeniu reálnych miezd na národnohospodárskej úrovni.

Peru, ale hlavne Venezuela sú tie krajiny, kde reálne mzdy namiesto nárastu sa znížili v porovnaní so základným rokom. Vo Venezuele v roku 2010 boli reálne mzdy na 77%-om úrovni.

A čo je medzi krajinami? Pomalý, ale stabilný rast reálnych miezd je charakteristický v ostatných krajinách.

4. obraz: rast reálnych miezd (1999-2012)³

Zdroj: vlastný obraz zostavený podľa údajov Inter American Development Bank

Ako negatívny výnos priamych zahraničných investícií je zvyčajne spomínaný nárast štátneho dlhu v prípade, ak vlastník kapitálu svoj zisk nerecykláva, ale vynesie zo štátu, alebo keď vďaka jeho pozícii presvedčí vládu krajiny o značné dodatočné výdavky (to môže byť rozvoj infraštruktúry alebo hocičo iné).

Pomer verejného dlhu k HDP je veľmi odlišný v krajinách Latinskej Ameriky. Hoci verejný dlh Argentíny v roku 2012 pohyboval okolo 40%, v roku 2003 ešte 143%! Verejný dlh Brazílie a Uruguayu je stabilne medzi 60-70%, rovnako ako v Paname, aj keď v posledných rokoch to mohol významne znížiť. Štátny dlh v Mexiku je medzi 25-35%, a nakoniec by som ešte vyzvihla Peru, kde sa podarilo výrazne znížiť úroveň verejného dlhu: v roku 1999 dosiahol ich verejný dlh 45%, čo sa im podarilo znížiť na rok 2012 pod 20% (*Inter American Development Bank*).

Zmeny produktivity na trhu práce v krajinách Latinskej Ameriky

Produktivita trhu práce je veľmi dôležitý faktor z hľadiska prílivu zahraničného kapitálu. V krajinách s nízkou produktivitou sú mzdy tiež nízke, a zásadne vysoké v oblastiach s vyššou produktivitou, samozrejme to ovplyvňujú viac vecí. Údaje produktivity pracovnej sily naznačujú, že v uplynulých rokoch, aj keď len mierne, ale sa došlo k rastu v krajinách Latinskej Ameriky, to znamená, že pracovná sila je efektívnejšia. Tento rast bol v roku 2013 0,8 percent, v roku 2012 0,7 percent. Prekvapivé je, že Brazília a Mexiko nasledoval opačný trend v porovnaní s ostatnými krajinami v regióne.

Produktivita Brazílie sa znížila v roku 2012 o -0,4 percent, v 2013 o -0,8 percent, dokiaľ v Mexiku o 0,1 percent a 0,3 percent (2013). Neefektívne využívanie zdrojov

³ Základný rok u percentuálnych údajov je odlišný. V prípade Argentíny základný rok je 2001, Brazílii 2003, v prípade Chile 1994, a od roku 2009 sa používa nová štatistická metodika, základný rok v prípade Mexika je 1990, Paraguay 2002, Peru a Uruguayu 1990, Venezuela 1998. Podľa môjho názoru, použitie rôznych základných rokov nemá vplyv na podstatu obrazu, takže aj napriek tomu sa môžeme jednotne posudzovať percentuálnu zmenu v úrovni reálnych miezd v týchto krajinách.

mohli viesť k tomuto poklesu, rovnako ako nedostatočná infraštruktúra, ako aj neuskutočnenie dôležitých investícií, ktoré by boli zamerané na výmenu starých strojov a zariadení (The Conference Board..., 6. strana).

Vedľa neefektívneho využívania zdrojov, spoločnosti nezvýšili ani počet zamestnancov, tak sa to nezmení v roku 2013, a predpokladane ani v roku 2014 (The Conference Board..., 10. strana).

Súhrn

V súčasnej štúdií som sa pokúsila predstaviť komplexný obraz o ekonomickej situácii krajín Latinskej Ameriky, a to s ohľadom na vývoj a vplyv priamych zahraničných investícií. Na začiatku štúdie som naznačila hlavné teoretické výskumy a ich výsledky vzťahujúci sa na príviv priamych zahraničných investícií, potom som predstavila svoje údaje špecifické pre skúmané krajiny, od analýzu prítoku priameho zahraničného kapitálu, až do zobrazenia hlavných makroekonomických údajov.

Na to som sa snažila nájsť odpoveď, či priame zahraničné investície mali nejaký vplyv na ekonomický rast, vývoj krajín Latinskej Ameriky? Celkovo si myslím, že význam a úloha priamych zahraničných investícií je v týchto krajinách stále väčší, a nielen v Brazílii ale aj v ostatných krajinách. Svetové ekonomické trendy sú jasne viditeľné aj v tejto oblasti, takže do chudobnejších, menších krajín sa prilievajú taktiež stále viac priame zahraničné investície.

Myslím si, že priame zahraničné investície sa pomerajú v menších krajinách predovšetkým na využívanie prírodných zdrojov, a menej na dovoz moderného sektora. Podľa môjho názoru príviv priamych zahraničných investícií pôsobí väčší ekonomický rast v krajinách, kde sa kapitál môže pripojiť do miestneho hospodárstva, a môže spolupracovať s miestnymi podnikateľmi.

V prípade, že sa investuje do úplne nového, moderného sektora, ktorý sa nemôže sieťovo spolupracovať s miestnymi firmami, tak sa vytvára len izolované usporiadanie, ktoré nebude prispievať k rozvoju ostatných spoločností a tak aj k vývoju krajiny.

Podľa môjho názoru príviv priamych zahraničných investícií do latinskoamerických krajín nielen vykorisťuje ekonomiku, a nepôsobí úplne izolovane, ale sa snaží zapojiť do domácu ekonomiku, a priťahuje také rozvoje infraštruktúry, ktoré by inak nemohli byť realizované.

Bibliografia

- AGOSIN, Manuel R., & MACHADO, Roberto (2005): Foreign Investment in Developing Countries: Does it Crowd in Domestic Investment? *Oxford Development Studies*, 33 (2), 149-162.
- The Conference Board *Total Economy Database*TM, Summary Statistics 1997-2014. Retrieved from http://www.conference-board.org/pdf_free/economics/TED3.pdf [17.04.2014]
- HERZER, Dierk, HÜHNE, Philipp, & NUNNENKAMP, Peter (2012). FDI and Income Inequality - Evidence from Latin American Economies. *Kiel Working Papers*, 1791. Kiel Institute for the World Economy.
- The International Statistical Institute (2013). *Developing Countries*. Retrieved from <http://www.isi-web.org/component/content/article/5-root/root/81-developing> [17.04.2014]
- KOKKO Ari, & KRAVTSOVA Victoria (2012). Regional Characteristics and Effects of Inward FDI: The Case of Ukraine. *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 3 (2), 91-118
- LIGETI Zsombor (2002). *Gazdasági növekedés és felzárkózás*. [Dizertációs munka.] Budapest: BKÁE.
- NUNNENKAMP, Peter, & SPATZ, Julius (2003). Foreign Direct Investment and Economic Growth in Developing Countries: How Relevant Are Host-country and Industry Characteristics? *Kiel Working Papers*, 1176. Kiel Institute for the World Economy.
- SZENTES Tamás (2011). *Fejlődés-gazdaságtan*. Budapest: Akadémiai.
- SZÖRFI Béla (2004). *Ekonomický rast: teórie a poučenia*. Budapest: Kopint-Datorg.
- TEZANOS VÁZQUEZ, S., & SUMNER, A. (2012). Beyond Low and Middle Income Countries: What if There Were Five Clusters of Developing Countries? *IDS Working Paper*, No. 404. Retrieved from <http://www.ids.ac.uk/files/dmfile/Wp404.pdf> [17.04.2014]
- United Nations Statistics Division: <https://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm>
- The World Bank (2012). *About Development*. <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTSITETOOLS/0,,contentMDK:20147486~menuPK:344190~pagePK:98400~piPK:98424~theSitePK:95474,00.html> [17.04.2014]
- World Development Report (2011). *Conflict, Security, and Development*. Washington, DC: The World Bank. Retrieved from http://siteresources.worldbank.org/INTWDRS/Resources/WDR2011_Full_Text.pdf [17.04.2014]